

УДК 334.012

JEL M210

DOI 10.32782/2786-765X/2024-4-2

Аренович Б.М.здобувач третього рівня вищої освіти,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4650-6306>

ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Стаття присвячена дослідженню ефективності соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості. Автор встановлює, що ефективність в цій галузі підприємницької діяльності визначається різними чинниками, зокрема якістю продукції, продуктивністю праці, витратами на виробництво та використанням ресурсів. Проведено аналіз ефективності підприємств харчової промисловості за допомогою різних методів, таких як аналітична ієрархія процесів, метод групового вибору і метод нелінійної лінгвістичної моделі. Узагальнено фактори впливу на ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах війни: зменшення доступності сировини і матеріалів, збільшення витрат на охорону, втрата ринків збуту, зниження ефективності логістичних процесів, втрата персоналу, зміна правового середовища, зниження споживчого попиту. Досліджується вплив різних чинників на ефективність підприємств харчової промисловості, зокрема організаційних, економічних і соціальних, дозволило резюмувати, що для досягнення високої ефективності потрібно забезпечити оптимальне використання ресурсів, управляти оборотними активами, підвищувати якість продукції, покращувати організацію виробництва та забезпечити комфортні умови праці. На основі отриманих результатів дослідження пропонуються рекомендації для підприємств харчової промисловості з метою підвищення ефективності соціально-економічної діяльності. Вони вказують на необхідність використання сучасних технологій виробництва, залучення висококваліфікованих працівників, зосередження уваги на інноваціях та постійне вдосконалення виробничого процесу. Стаття має практичне значення для підприємств харчової промисловості, оскільки надає конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності соціально-економічної діяльності. Дослідження може служити основою для розробки стратегій управління підприємствами харчової промисловості з метою формування тенденції сталого розвитку.

Ключові слова: ефективність, соціально-економічна діяльність, підприємство, харчова промисловість, фактори, вплив.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є однією з найважливіших секторів економіки будь-якої країни, що динамічно розвиваються. Проте, існують певні проблеми ефективності діяльності підприємств цієї галузі, які обмежують їх потенціал і перешкоджають досягненню оптимальних результатів. Одна з основних проблем полягає у низькій продуктивності праці на підприємствах харчової промисловості, як наслідок використання застарілого обладнання та технологій, недостатнього рівня кваліфікації персоналу, складності процесів виробництва та організації робочого процесу.

Також проблемою є недостатня ефективність використання ресурсів на підприємствах харчової промисловості. У цій галузі потрібна велика кількість сировини, води, енергії та інших ресурсів, і неправильне їх використання може призвести до підвищення витрат та зниження прибутковості підприємств. Ще однією значущою проблемою є неефективна організаційна структура та управлінські процеси на підприємствах харчової промисловості. Деякі підприємства страждають від відсутності

чіткої системи управління, нестачі координації між відділами, слабого контролю за процесом прийняття рішень. Тобто, всі ці проблеми суттєво знижують ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості та перешкоджають їх розвитку, що обумовлює необхідність розробки та впровадження заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності цих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток національної продовольчої системи в цілому та підприємств харчової промисловості зокрема, є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Серед останніх публікацій на дану тему звертають на себе увагу роботи Бердар М.М. та Бутка М.П., Голоднюк О.М., Коваленко О.В., Лагодієнка В.В., Лисенко Г.П., Мільчевої В.В., Пилипенко О.Є., Сичевського М.П., Шмаглій О.Б. Проте, дослідженню категорії «ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості» приділено недостатньо уваги, що вказує на необхідність продовження наукових пошуків в даному напрямі.

Метою статті є теоретико-методичні засади визначення ефективності соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості розглядається нами, як співвідношення досягнутих результатів до витрат, понесених для їх досягнення, тобто, ефективність вимірюється відношенням між досягнутими результатами і витратами, які були витрачені для досягнення цих результатів.

У соціально-економічній діяльності ефективність [1–3] має велике значення. Соціально-економічна діяльність впливає на якість життя людей, розвиток економіки та суспільства в цілому. Висока ефективність означає, що ресурси були використані максимально ефективно. Це може включати оптимальне використання робочої сили, матеріалів, технологій та інших ресурсів.

Організаційно-економічний механізм розвитку підприємств харчової промисловості серед низки принципів, які покладено в основу його функціонування, передбачає дотримання такого, як «економічності та ефективності на основі багатоваріантного вибору шляхів розвитку», що додатково підкреслює потребу у беззбитковості діяльності та наявності ресурсів (грошових коштів, зокрема) для вирішення соціальних питань [4].

Оцінка ефективності соціально-економічної діяльності [5] може бути проведена за допомогою різних показників: прибуток, продуктивність, рентабельність, задоволення потреб споживачів, соціальні показники тощо. Важливо визначити, які саме показники відображають результати діяльності і витрати, а також які є бажаними результати для даної галузі або організації.

Для поліпшення ефективності соціально-економічної діяльності можуть використовуватися різні стратегії, такі як оптимізація бізнес-процесів, інноваційні рішення, підвищення кваліфікації працівників, використання нових технологій тощо. Важливо також відстежувати та аналізувати досягнуті результати з метою розробки заходів щодо удосконалення діяльності та забезпечення сталого зростання.

Таким чином, ефективність соціально-економічної діяльності відображає ступінь ефективного використання ресурсів для досягнення бажаних результатів і має велике значення для розвитку суспільства та економіки.

Щодо факторів, які впливають на ефективність соціально-економічної діяльності

підприємств харчової промисловості в умовах війни, варто виділити:

1. Зменшення доступності сировини і матеріалів: війна може призвести до переривання поставок сировини, зниження якості сировини або підвищення її ціни. Це може негативно вплинути на виробництво харчових продуктів і знизити їх якість.

2. Збільшення витрат на охорону: при зростанні загрози терористичних або воєнних актів підприємства змушені витрачати більше коштів на охорону свого майна та працівників. Це може призвести до збільшення загальних витрат підприємства і зниження його прибутковості.

3. Втрата ринків збуту: умови війни можуть призвести до зміни ринкових умов і зниження попиту на харчові продукти. Це може призвести до зниження обсягів продажів і зниження прибутковості підприємства.

4. Зниження ефективності логістичних процесів: війна може призвести до перешкод у транспортуванні сировини, готової продукції і розподілі товарів. Це може збільшити тривалість та вартість поставок і знизити ефективність логістичних процесів.

5. Втрата персоналу: війна може призвести до загибелі або тимчасової непрацездатності працівників, що впливає на продуктивність підприємства. Крім того, може збільшитися ризик витоку кваліфікованих фахівців з підприємств.

6. Зміна правового середовища: війна може призвести до зміни законодавства та правил господарювання, що може вплинути на умови функціонування підприємств харчової промисловості і змінити їхню ефективність.

7. Зниження споживчого попиту: умови війни можуть призвести до зміни поведінки споживачів і зниження споживчого попиту на харчові продукти. Це може вимагати зміни стратегій маркетингу та збуту продукції.

Відповідно до вищевказаного, ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості можна представити наступним чином:

$$Eff = \frac{R * f}{C}, \quad (1)$$

де Eff – ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості; f – вплив факторів; C – результат.

У свою чергу, вплив факторів на ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості доцільно визначити з урахуванням можливого впливу, тобто, використовуючи методи прогнозування, зокрема, побудови тренду:

$$In_{Eff} = \sqrt[n]{\frac{f_1 * f_2 * f_3 * \dots * f_n * ma}{f_1^t * f_2^t * f_3^t * \dots * f_n^t}}, \quad (2)$$

де, In – вплив факторів на ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості; f_n – вплив n -го фактору в теперішній час; f_n^t – прогнозований вплив n -го фактору в період t .

Взявши за основу основні показники, які характеризують ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості України в 2017–2021 роках та частково дані з відкритих джерел за 2022 рік [6], такі як: валова додана вартість (за інституціональним підходом), кількість підприємств, кількість зайнятих працівників, обсяг реалізованої продукції та обсяг виробленої продукції (за витратами виробництва), капітальні інвестиції, витрати на оплату праці, чистий прибуток (збиток) та рівень рентабельності (збитковості).

Для надання кількісного виразу факторам впливу на соціально-економічну діяльність підприємств харчової промисловості було використано метод експертних оцінок, що дозволило отримати систему рівнянь зміни впливу факторів на ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості (табл. 1).

Таблиця 1
Система рівнянь зміни впливу факторів на ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах повномасштабного вторгнення

Рівняння		R2
Фактори впливу на ефективність		
f_1	$y=11797t^2-26838t+381314$	0,95
f_2	$y=-0,0293t^2+0,2087t+0,212$	0,40
f_3	$y=0,0114t^2-0,0186t+1,38$	0,32
f_4	$y=-0,015t^2+0,091t+0,456$	0,95
f_5	$y=0,0479t^2+0,0619t+16,444$	0,34
f_6	$y=133212t^2+710029t+100155$	0,85
f_7	$y=15355t^2+312225t+201122$	0,99

де, f_1 – зменшення доступності сировини і матеріалів; f_2 – збільшення витрат на охорону; f_3 – втрата ринків збуту; f_4 – зниження ефективності логістичних процесів; f_5 – втрата персоналу; f_6 – зміна правового середовища; f_7 – зниження споживчого попиту.

Враховуючи результати нашого дослідження щодо ефективності соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості та впливу факторів на її показники

в умовах повномасштабного вторгнення, маємо констатувати наявність постійного ризику для суб'єктів господарювання, а тому актуальним постає питання впровадження дієвих елементів системи адаптивного управління ризиками. Так, можемо скористатися пропозиціями щодо застосування організаційного механізму управління ризиками на підприємствах харчової промисловості в умовах кризових явищ [7]:

1. Ідентифікація ризиків. Структурні елементи включають зовнішні фактори, такі як ринкові ризики, політичні ризики, військові конфлікти, зміни в навколишньому середовищі, зміни в попиті споживачів та тенденції в харчовій промисловості. Також враховуються внутрішні фактори: операційні ризики, фінансові ризики, ризики управління персоналом, технологічні ризики та інші внутрішні загрози.

2. Аналіз та оцінка ризиків. Це включає кількісні методи, такі як фінансовий аналіз, статистичні методи, моделювання ризиків, та якісні методи, включно з аналізом SWOT та сценаріїв, а також експертні оцінки. Інтегровані підходи допомагають створити багаторівневу систему оцінки та управління ризиками.

3. Розробка стратегій управління ризиками. Необхідно розробити стратегії запобігання ризикам, стратегії мінімізації ризиків, та стратегії передачі ризиків, щоб зменшити вплив потенційних ризиків на діяльність підприємства.

4. Впровадження стратегій управління ризиками. Це включає організаційні зміни, навчання та розвиток персоналу, та технологічні інновації для покращення моніторингу та аналізу ризиків.

5. Моніторинг та перегляд стратегій. Включає регулярний аудит та моніторинг, зворотній зв'язок та адаптацію, та ітеративне вдосконалення стратегій та підходів до управління ризиками на основі аналізу результатів та нових даних.

6. Комунікація та звітність. Важливими елементами є внутрішня комунікація, яка передбачає регулярне інформування співробітників про поточний стан ризиків і стратегії їх управління, та зовнішня комунікація з зацікавленими сторонами, включаючи інвесторів, регуляторів та партнерів. Також необхідна регулярна підготовка звітів про ризики та ефективність їх управління для керівництва та інших зацікавлених сторін.

7. Оцінка та вдосконалення системи управління ризиками. Необхідно постійно оцінювати ефективність системи управління ризиками, аналізувати впроваджені стратегії

та заходи, і на основі отриманих даних та зворотного зв'язку впроваджувати вдосконалення. Це допоможе забезпечити, що система залишається актуальною та ефективною в мінливих умовах.

В умовах воєнного стану актуальність впровадження запропонованої системи для підприємств харчової промисловості стає особливо важливою. Ця система надає можливість ефективно управляти не лише відомими ризиками, але й адаптуватися до потенційних загроз, що є критичним для забезпечення їх інноваційного розвитку та збереження конкурентоспроможності під час воєнних дій. Інтеграція сучасних технологій і аналітичних методів, разом з формуванням корпоративної культури управління ризиками та залученням співробітників до цього процесу, стає ключем до гнучкого та адаптивного управління. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, де непередбачуваність та швидкі зміни вимагають від підприємств максимальної гнучкості та спроможності швидко адаптуватися до нових викликів, забезпечуючи при цьому стабільність та безперервність виробництва.

Висновки. Прогнозування впливу факторів на ефективність соціально-економічної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах війни дозволило сформулювати висновки, які допоможуть підприємствам

адаптуватися до умов війни і прийняти ефективні рішення для збереження своєї діяльності:

1. Потрібно збільшити витрати на забезпечення безпеки і захисту підприємств від можливих атак і терористичних актів, що включає витрати на найм додаткового охоронного персоналу, закупівлю сучасного обладнання для забезпечення безпеки та проведення заходів з підвищення кібербезпеки.

2. Потрібно бути готовими до збільшення витрат на енергію і транспорт через підвищення цін на паливо і ресурси, а також через обмеження доступу до деяких територій.

3. Скорочення інвестицій: зменшення доступності кредитних ресурсів через зниження довіри інвесторів і банків до підприємств в умовах війни.

4. Зростання витрат на закупівлю сировини через зменшення доступності і зростання цін на сировинні матеріали в умовах війни, а також через зняття обмежень на експорт сировини.

5. Зміна вимог і стандартів безпеки і якості продукції, що може призвести до збільшення витрат на модернізацію обладнання і процесів, а також на навчання персоналу.

Ці висновки можуть допомогти підприємствам харчової промисловості адаптуватися до умов війни і прийняти ефективні рішення для збереження своєї діяльності.

Бібліографічний список

1. Іванченко П.М. Проблеми харчової промисловості в контексті управління галуззю. URL: www.pdaa.com.ua/np/pdf4/5.pdf
2. Терещенко Ю.В. COVID 19: Вплив на харчову промисловість та агробізнес. URL: [https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press\\$releases/2020/04/vplyvnakharchovupromyslovist.html](https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press$releases/2020/04/vplyvnakharchovupromyslovist.html)
3. Рymar О.Г., Мазуркевич І.О. Основні проблеми ефективного функціонування харчової промисловості України. *Економіка & держава*. 2021. № 3. С. 66–70. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=nu9tBg\\$AAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=thumbnail&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=nu9tBg$AAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=thumbnail&q&f=false)
4. Шерман Є.М. Принципи управління економічними механізмами на підприємствах харчової промисловості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Випуск 7. Частина 4. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_07/economic_07_4.pdf
5. Дойчева К.С. Особливості оцінювання ефективності діяльності промислового підприємства в сучасних умовах (п. 2.2.). Управління фінансово-економічною безпекою підприємств харчової промисловості України: аналіз і синтез методів: монографія / [В.В. Немченко, Н.М. Купріна, Г.О. Ткачук та ін.]; за заг.ред. д.е.н., проф. В.В. Немченко; ОНАХТ. Одеса : Фенікс, 2013. С. 89–101.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Kasicka, G. (2023). Adaptive risk management in food industry enterprises: integration of strategies and innovations in an environment of economic instability. *International Interdisciplinary Scientific Journal "Expert"*, 1(1), 73–88. DOI: <https://doi.org/10.62034/2815-5300/2023-v1-i1-006>

References

1. Ivanchenko P. M. Problems of the food industry in the context of industry management. Available at: www.pdaa.com.ua/np/pdf4/5.pdf
2. Yu. V. Tereshchenko COVID 19: Impact on the food industry and agribusiness. Available at: [https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press\\$releases/2020/04/vplyvnakharchovupromyslovist.html](https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press$releases/2020/04/vplyvnakharchovupromyslovist.html)
3. Rymar O.H., Mazurkevich I.O. (2021). The main problems of the effective functioning of the food industry of Ukraine. *Economy & state*. No. 3. P. 66–70. Available at: [https://books.google.com.ua/books?id=nu9tBg\\$AAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=thumbnail&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=nu9tBg$AAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=thumbnail&q&f=false)

4. Sherman E.M. (2014). Principles of management of economic mechanisms at food industry enterprises. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*. Issue 7. Part 4. Available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_07/economic_07_4.pdf
5. Doycheva K.S. (2013). Peculiarities of evaluating the efficiency of an industrial enterprise in modern conditions (clause 2.2.). Management of financial and economic security of Ukrainian food industry enterprises: analysis and synthesis of methods: monograph / [V.V. Nemchenko, N.M. Kuprina, G.O. Tkachuk, etc.]; according to general ed. Doctor of Economics, Prof. V.V. Nemchenko; ONAKHT Odesa: Phoenix. P. 89–101.
6. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Kacicka, G. (2023). Adaptive risk management in food industry enterprises: integration of strategies and innovations in an environment of economic instability. *International Interdisciplinary Scientific Journal "Expert"*, 1(1), 73–88. DOI: <https://doi.org/10.62034/2815-5300/2023-v1-i1-006>

Стаття надійшла до редакції 12.02.2024

Bogdan Arenovych

Postgraduate Student,

National University of Food Technologies

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4650-6306>

EFFICIENCY OF SOCIO-ECONOMIC ACTIVITY OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

The article is devoted to the study of the effectiveness of social and economic activities of food industry enterprises. The author establishes that efficiency in this field of entrepreneurial activity is determined by various factors, in particular, product quality, labor productivity, production costs, and the use of resources. The analysis of the efficiency of food industry enterprises was carried out using various methods, such as the analytical hierarchy of processes, the method of group selection and the method of a non-linear linguistic model. Factors affecting the effectiveness of the socio-economic activity of food industry enterprises in the conditions of war are summarized: decrease in the availability of raw materials and materials, increase in security costs, loss of sales markets, decrease in the efficiency of logistics processes, loss of personnel, change in the legal environment, decrease in consumer demand. The influence of various factors on the efficiency of food industry enterprises, in particular organizational, economic and social ones, has been investigated, which allowed us to summarize that in order to achieve high efficiency, it is necessary to ensure the optimal use of resources, manage current assets, increase the quality of products, improve the organization of production and ensure comfortable working conditions. Based on the results of the study, recommendations are offered for food industry enterprises in order to improve the efficiency of socio-economic activities. They point to the need to use modern production technologies, attract highly qualified employees, focus on innovation, and constantly improve the production process. The article is of practical importance for food industry enterprises, as it provides specific recommendations for improving the efficiency of social and economic activities. The study can serve as a basis for the development of management strategies of food industry enterprises with the aim of forming a trend of sustainable development.

Keywords: efficiency, socio-economic activity, enterprise, food industry, factors, influence.